DISSERTATIO
DE
FATO
VXORIS LOTI
NON MIRACVLOSO

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO IVVENTVTIS PRINCIPE
DOMINO
WILHELMO HENRICO
DVCE SAXONIAE IVLIACI CLIVIAE
MONTIVM CETERA
SVPERIORVM CONSENSV
PRAESIDE
M. CHRISTOPHORO AVGVSTO
HEVMANNO
A. D. V IVNII CIↃIↃCCVI
PVBLICAE SVBIECTA DISPVTATIONI
A
FRANCISCO WILHELMO STENGLERO
HEIDELBERGENSI
S. THEOL. CVLT.

EDITIO SECVNDA LOCVPLETIOR

IENAE
APVD IO. PHIL. LINDNER
CIↃ IↃCCVIII

14

LEMMATA

§. I. PHilologiae sacrae praestantia. Dissertationis occasio. II. Series & ordo huius syngrammatis. III. Vulgaris de fato uxoris Loti sententia. Circa eandem variorum sedulitas. Aliorum interpretamenta. Monumentum Bononiense huc tractum & expositum. Thesauri Inscriptio in statuam salis. Plures de eadem fabulae. Sulpitii Seueri simplicitas notatur. IV. Explicatur nostro sensu Moses uxoris Loti fatum recensens. Respicere saepe significat reverti apud Hebraeos. An & apud Graecos & Latinos? uxor Loti non respexisse dicitur post se, sed post maritum. מאחריו plus valet, quam אחריו. מלח hoc loco significat bitumen. נציב non necessario significat statuam, sed cumulum tumulumue. Notatur Saubertus. Multi id consentiunt Hebraeorum, Christianorum. Cur non a Mose dictum ותהי לנציב? V. Probatur nostra mens ex contextu. Verborum Mosis paraphrasis. Explicatio dicti Lucae XVII, 32. Quo sensu angelus vetuerit, ne respicerent? VI. Refutatur sententia recepta. Minutii Felicis sophisma indicatur. Silentium huius, quod creditur, miraculi in omni scriptura sacra. Fatum uxoris Loti respondere debet praedictioni angeli, item aliis miraculis poenalibus. VII. Quae obici nobis possunt, refelluntur. Locus in libro Sapientiae an ab aliena manu? Nobis ille non officit. Auctoritas veterum, vulgariter interpretantium praesentem locum, reiicitur. Patrum plures errores in Scriptura S. interpretanda. Quanta sit patrum auctoritas? Nouitatis obiectio semper fraudulenta. Nostra sententia non prorsus noua. VIII. Iosephi testimonium la-

besactatur. Vrgetur denuo Mosis silentium. IX. Testes recentiores de statua salis hodie superstite, suspecti. Citantur testes contrarii, iidemque fide digniores. Fraus Anselmi monachi. X. An gentilibus statua salina innotuerit? Momentum huius quaestionis. De excidio Sodomae testes proferuntur ex gentilibus. Varro notatur. An Niobe personam gerat vxoris Loti? Philemon & Baucis in mythologia sunt Lotus eiusque coniux. Proserpina vxor Loti. Orpheus est Lotus. Eurydice vxor Loti. Lethe fluuius nomen accepit a Loto. Orphei fabula dilucidatur. Incestus Loti in mythologia deprehensus dupliciter. Cinyras est Lotus. Adonis & Ammon idem. Myrrha a Gomorrha. Troiana historia fabulose repraesentat excidium Sodomae. XI. Historia parallela affertur, eaque recentior. XII. Vulgaris opinionis origo & progressus. Conclusio dissertationis.

D. G.

QVandoquidem ex prudente agri litterarii cultura non contemnendi in humanum genus redundant fructus, citraque eam multarum rerum praestantium notitia turpiter nobis carendum est: eadem tamen studia haud scio an in partem doctrinae nullam honestius impendantur, quam ad lucem libris diuinitus nobis concessis pro virili foenerandam. Certe, nisi forte sincerum capi non potest ex argumenti praestantia iudicium, qui diuinis scriptoribus suo restituendis splendori gnauiter incumbunt, tanto maiorem, quam reliqui, quorum omnis aetas in Comicis aliisque nimium profanis, ad quisquilias vsque emendandis explicandisque, teritur, promereri mihi videntur laudem, quanto pluris aestimamus, qui aurum aliaque nobiliora metalla tractat, altero, cuius opificium manus pariter & nares coinquinat. Equidem non id mihi assumo, in prioribus nomen vt profitear meum, ab aliis quippe, quos tanquam

quam praegrandia veneror nomina, ipsa lubentia lubentius disciturus, quorum ignoratione in rebus tam arduis subinde haesitare me, comperio quotidie. Nec tamen hac meae tenuitatis conscientia temere abutendum existimo ad inertiae fiduciam: Sed magis incitari me sentio ad excolendum optimis litteris animum, quo & officio diuinitus iniuncto qualemcunque partem respondeam, aliisque pariter ac mihimet ipsi olim prodesse queam. Id ipsum candido lectori veniam praefatus dictum velim, cuius ad notitiam leuidense hoc schediasma forte perueniet, in quo priuatam, nec tamen, quod deinceps deprehendi & infra ostendam, prorsus nouam de fato vxoris Loti meditationem elucubratum atque expositum iui. Priuatam inquam. nam cum adhibita paulisper intentione mentis meae, notam illam narratiunculam citra praeiudicium non ita pridem lectitarem, animo meo haud difficulter se insinuabat illa, quam hic sum propositurus, sententia. Inter haec cum amici cuiusdam explorarem iudicium, ille vero mihi referebat, eodem de argumento celeberrimum Helmstadiensium philologum, Hermannum Hardtium, paucis abhinc annis singularia quoque sua sensa publici fecisse iuris, eorumque mihi copiam ex Lipsiensium Ἐπιμηνίοις promte faciebat. Videbam protinus, doctissimum illum virum priori duntaxat illius historiae parte mecum sentire, etsi, postquam ipsas eius Ephemerides philologicas *a* inspexi, perspicua prolixaque ipsum & illius rei probatione breuitatis studio supersedisse, cognoui. Nec secius clarissimi Casparis Caluoerii Gloriam Mosis, *b* Hardtianis meditamentis oppositam, perlustraui, vel mea in opinione plurium collisione sensorum confirmandus, vel eam, si quid firmius allatum esset, oblitteraturus emendaturusue. Qua de causa & aliorum ea de re monumenta peruolui sedulo, vnde demum ea prodiit, quam tuo, quisquis es, nunc iterum obtutui sistimus, dissertatio.

a item Ephemeridum Vindicias primas & secundas. *b Dissertatione VI, quae huc spectat.*

II. Fert autem animus, hac istam contexere compage, primo vt receptam opinionem cum variorum additamentis strictim recenseam, deinde mea sensa quam fieri potest, luculentissime expromam, eademque a nonnullis difficultatibus vindicem, immo & maiores in inueterata opinione breviter demonstrem, tum in elegantioris litteraturae tempe exspatiatus, an quid huius rei cognitum gentilibus fuerit, peruestigem, ac postremo, quod suadent viri sapientes opinionem aliquam concussuris, in originem ac incunabula sententiae vulgaris veluti perfunctorie inquiram. DEI gratia conatibus adspiret nostris, in suaeque gloriae augmentum vertat benignissime!

III. Vulgo igitur communiterque statuitur, *corpus huius mulieris in salis statuam, eamque durissimam, subito & vere fuisse mutatam, positamque in perpetuam posteritatis memoriam.* Cuius sententiae auctores nihil attinet allegare nominatim, cum communis sit ac publici quasi iuris. Immo nec eos placet commemorare prolixius, qui modum huius μεταμορφώσεως scrupulose indagare sustinuerunt, vti Daniel Sennertus *a*, Thomas Bartholinus *b*, Bernardus Connor *c*, aliique. Missos pariter facimus Io. Bodinum *d*, atque Franciscum Vatablum *e*, vel potius Robertum Stephanum, (hunc enim Biblicarum illarum annotationum auctorem asserit Petrus Daniel Huetius *f*,) qui per *statuam salis* capiunt statuam incorruptibilem, in sempiternum permansuram, perpetuumque futuram incredulitatis exemplum, cui interpretationi aliquam partem adstipulatur Christianus Becmannus *g*: nec non Ioannem Clericum, cui præsente in loco vix vllam esse omissam vocem, quam non iniuste vexet *h*, demonstratum puto a clarissimo viro Hermanno

Witsio

a tr. de cons. & diss. Chymic. cum Arist. & Galen. b de morb. Bibl. c. III. c Euang. Med. Artic. VII. d lib V de Rep. cap. ult. Conf. Caluinus, Mercerus, Lyra comm. ad h. l e in annot. ad Genes. XIX. f lib. II de Interpret p. 186, seqq. g in Orig. L. L. p. 577. h comment. in Genesin.

Witsio *a*. Illud vero monumentum quaeso perpendamus, quod Bononiae repertum tot doctorum fatigauit ingenia, alio aliam subinde pertentante coniecturam. Eius is est tenor:

Aelia Laelia Crispis
nec vir, nec mulier,
nec androgyna, nec puella, nec iuuenis,
nec anus, nec meretrix, nec pudica,
sed omnia,
sublata neque fame nec ferro neque veneno,
sed omnibus,
nec coelo, nec aquis, nec terris,
sed vbique iacet.
Lucius Agato Priscius
nec maritus, nec amator, nec necessarius,
neque moerens, neque gaudens, neque flens,
hanc nec molem, nec pyramidem, nec sepulcrum,
sed omnia,
scit & nescit, quid posuerit.
Hoc est sepulcrum intus cadauer non habens,
hoc est cadauer, sepulcrum extra non habens,
sed cadauer idem est & sepulcrum sibi.

Exstat illud in monumentis virorum illustrium Francofurti ad Moenum anno saeculi decimi sexti xxcv editis *b*, vnde descripsi. Apparet autem satis, auctorem huius epitaphii ad doctos impostores referendum esse, plurimum quippe negotii facessiturum Criticis, quem in morem & Virgilius, rogatus de sensu versus cv in ecloga tertia, respondisse fertur, se hanc grammaticis crucem fixisse. (*c*) Inter illos autem nemo felicius collineasse videtur Richardo Vito Basinstochio, qui illam inscriptionem de Niobe in saxum conuersa explicuit. Vide, si otio tuo cupis abuti, Francisci Mastrii dissertationem ad illud monumentum, Vene-

a *pecul. exercit. de vxore Loti.* *b* *tab. CXXV, id est, vltima.*
c *Vid. Petrus Crinitus lib. III de honesta disciplina cap. 8.*

Venetiis sex abhinc annis euulgatam *a*. Vltima eius verba ex Agathia depromta sunt, ex quo sequens Niobes epitaphium adducit Cornelius a Lapide *b*:

ὁ τύμβος οὗτος ἔνδον οὐκ ἔχει νεκρόν.
ὁ νεκρὸς οὗτος ἐκτὸς οὐκ ἔχει τάφον.
ἀλλ' αὐτὸς αὐτοῦ νεκρός ἐστι καὶ τάφος.

quos Iambos celebris idem scripturae interpres huncce reddit in modum:

Cadauer nec habet suum sepulcrum,
Sepulcrum nec habet suum cadauer,
Sepulcrum tamen & cadauer intus:

pro vltimo mallem:

Sed est simul cadauer & sepulcrum.

Non tamen magis haec in Nioben congruunt, licet sub ea fabula Loti coniugem latere, vti deinceps dicendi locus erit, nonnulli sibi persuaserunt, quam in Loti vxorem: quare nullus dubito, auctorem illius monumenti ad hanc plane allusisse. Enimuero ex vulgari opinione Loti vxor, in statuam quippe salis mutata, non amplius verus erat homo, adeoque *nec vir, nec mulier*, & quae sequuntur. Nihilominus tamen fuerat *omnia*. nam ipsa fuit & *mulier* & *anus*, & ex ipsa quoque procreari potuerunt *vir, androgyna, puella, iuuenis, meretrix, pudica*: adeoque cum ipsa horum sit omnium materia, merito dici potest *omnia* haec fuisse. Fatum eius porro indicatur, quod in vxorem Loti optime conuenit. Namque haec *nec fame, nec ferro, nec veneno* periit: quanquam non immerito dixeris, eam periisse hisce *omnibus*, vtpote quae mortiferum hausit *venenum*, demisso coelitus sulphureo imbre, & *fame* fuit vexata rerum Sodomis relictarum, quarum desiderio respexit, respiciensque interiit. De *ferro* incertus adhuc sum animi, quid sentiam: nisi forte iniquum est, requirere, vt omnia historiae exactissime respondeant. Ceterum verissimum est,

a Vid. Acta Erud. Lips. 1706 mens. Febr. p. 88. seq. & 1684 mens. Iun. b in comm. ad Genes. XIX.

eſt, quod vxor Loti dicitur *nec coelo iacere, nec aquis, nec terris,* ſeorſim ſcilicet, & tamen *vbique*. Sita eſt enim quaſi in aëre, adeoque & *coelo* iacere dici poteſt, nec minus, cum pluit, *aquis*, & ſimul, cui innititur, *terra*. Qui hoc monumentum poſuit, DEVS fuit. Is rectiſſime *Lucius* appellatur, lux quippe ipſisſima, *a* & pater luminum *b*, habitans in luce inacceſſibili *c*. *Agatho* quoque ſummo vocatur iure: nemo eſt enim bonus praeter DEVM *d*. *Priſcius* denique non inepte audit; eſt enim ſenex, vt qui maxime, & repraeſentatur vocaturque ſenex, apud Danielem vatem *e*. De Deo autem porro dici poteſt, quod vxoris Loti *nec maritus*, *nec amator*, *nec neceſſarius* fuerit, cuiusmodi homines alias defunctis monumenta curant fieri. Itaque nec mirum, quod *neque moeruiſſe*, *nec gauiſus eſſe*, *neque fleuiſſe* perhibeatur. Hoc autem monumentum ſi quis *molem vel pyramidem vel ſepulcrum* vocauerit, ab vſu loquendi ſane recedet longiſſime. Haec tamen *omnia* non immerito fuiſſe videtur haec ſalis ſtatua. *Moles* vtique fuit, & *pyramis* quoque dici poteſt, cum in aërem promineat pyramidum inſtar, nec non *ſepulcrum*, quia hic continetur homo vitae exſors. DEVS vero *ſcit* profecto, *quid poſuerit*: ſed & *neſcire* dici argute poteſt, ſitne haec *moles*, an *pyramis*, an *ſepulcrum*. Nam nihil horum ſtatuere voluit praepotens Numen. Reliqua, quibus finitur epitaphium, tam ſunt perſpicua, tamque concinne dicuntur de Loti vxore, vt otioſum ſit futurum negotium, ſi & in his exponendis morari velim. Apertius vero, nec minus argute atque eleganter Emanuel Theſaurus iſthac inſcriptione decorauit vulgo creditam ſalis ſtatuam:

Quam ſtupes muliebrem ſtatuam,
tanto artificio fictam,
artifice caruit.

B *Genita*

a 1. Ioan. I, 5. *b* Iac. I, 17. *c* 1. Tim. VI, 16. *d* Luc. XVIII, 19. *e* cap. VII, v. 9, 13, 22.

Genita fuit & sine scalpello sculpta:
&, quod impensius mirere;
olim spirabilis & locuta.
Breui: Femina fuit.
dicerem: Est;
nisi prodigium videretur,
feminam esse & tacere.
Gorgonium vidisse illam putas?
aut Ciconum bibisse fontem?
Erras: se ipsa finxit.
Nam contra diuinum praescriptum
dum patriam spectat, se amisit.
Sola igitur mortalium
nec imaginis egens, nec sepulcri.
Ipsa suae stupiditatis imago
in semita haeret
& in sua statua tumulatur.
Licet igitur inter metamorphoses numerare
feminam ex vera fictam:
immo nunc veram, quia fictam.
Nam quid in feminis videas, nisi fictum?
Itaque mentiri solita seipsam mentitur.
Mortua viuam simulat, vel viua mortuam.
Magis mirere,
quod insulsa salsum migrauit in lapidem,
in sale mortua, quo viua carebat.
Sic solent feminae:
Sapiunt, cum pereunt.
Ah fuge hunc salem, si sapis, viator.

Quanquam non negauerim, poetam hunc ingenio videri abusum ad calumniam toti sexui, Diogenis & Euripidis more rituque, impingendam. Sed vt institutum peragamus, en verba R. Elieseris in capitulis o: *Lambunt*, inquientis, *eam* statuam *boues, & iterum stans super pedes mane efflo-* *re-*

o *citante Pfeiffero in Dubiis vexatis scripturae S pag. 128. p pag 398.*

rescit. Hunc vero auctorem opinione potius, quam rei veritate & certitudine antiquum esse, iudicat in Primitiis suis Heidelbergensibus *p* Hottingerus. Neque tamen non assentitur illi (adeo similes habent labra lactucas) Beniamin Tudelensis, in Itinerario inquiens; *Constat adhuc cumulus ille, qui a gregibus aliquando lambendo imminutus denuo ad pristinam crescit molem.* Istum tamen hanc historiam ex R. Eliesere descripsisse, obseruatum est eruditis *p*: nec minus Morhofius *q* testatur, Beniaminem illum fabulosum omnibus haberi auctorem. Nec tamen desunt inter ecclesiae patres, qui Rabbinorum nugis vaciuas praebuerunt aures. Irenaeus enim: *Statua salis*, inquit, *r semper manet, & per naturalia, ea, quae sunt hominis, ostendit. Et dum saepe auferuntur ab ea membra integra, perseuerat statua salis.* Nec minus Franciscus Quaresmius *s* memoriae prodidit, fuisse in partibus istis venerandos, quos ipse vocat, senes, qui se illam vidisse testati, ex eaque particulam vna die ablatam, altera die vidisse restitutam. Prudens tamen ille vir proxime ante, credulitatis se suspicione exoneraturus, dixerat: *An* statua illa *nostris temporibus exstet, mihi est incompertum: ego eam non vidi.* Sic Tertullianus vel Cyprianus *t* in suo de Sodoma carmine:

Si quis mutilauerit aduena formam,
Protinus ex sese suggestu vulnera complet.
Dicitur & viuens alio iam corpore, sexus
Munificos solito dispungere sanguine menses.

Quae profecto tam putida est fabula, vix vt Iudaeo condonanda videatur. Memini tamen geminam me legere in Sulpitii Seueri Historia sacra: *t Illud mirum*, inquientis, *quod locus ille, in quo postremum institerant diuina vestigia, cum*

p vid. Hottingerus in Smegm. orient. cap. VIII. q lib. I polyhist. litt. cap. VI p. 48. r lib. IV cap. 51. s in Elucid. terrae sanctae lib. VI cap 14 p. 763. Conf. Leonh. Rauchwolf, in Itinerario suo, quod exstat in collectione Itinerariorum Francofurtana Tomo I pag. 642. t Vid. Andr. Riuetus Critico sacro lib. II cap. 15 p. 234, seq.

in coelum Dominus nube ſublatus eſt, continuari pauimento cum reliqua ſtratorum parte non potuit. *Siquidem* (ignoſcas, Lector, copiae auctoris) *quaecunque applicabantur, inſolens humana ſuſcipere terra reſpueret, excuſſis in ora apponentium ſaepe marmoribus. Quin etiam calcati D E O pulueris adeo perenne documentum eſt, vt veſtigia impreſſa cernantur. Et cum quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non ſentit: & eadem adhuc ſui ſpeciem, velut impreſſis ſignata veſtigiis, terra cuſtodit.* Maiori, id eſt ea, quae poetis debetur, venia Ouidius *u* fabulatur:

Nunc quoque in Euboico ſcopulus breuis eminet alto
Gurgite, & humanae ſeruat veſtigia formae:
Quem quaſi ſenſurum nautae calcare verentur.

Et alibi *x* de Niobe, prae dolore in ſaxum conuerſa:

Fixa cacumine montis
Liquitur, & lacrymis etiam nunc marmora manant.

IV. Nos quo genuinam ſacri hiſtorici mentem felicius aſſequamur, age, verba ipſius ſigillatim excutiamus. Sunt autem ea, quae ſequuntur: וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח. Particula ו vt variis gaudet ſignificatibus, quos praeter Noldium diligenter annotauit Celeberrimus noſter DANZIVS, patronus ac praeceptor venerandus, ita parum refert, vtrum hic loci vim illi meram connectendi aſſignes, an per aduerſatiuam *autem*, eam reddere malis. Sed verbum ab illa vocula affectum iam paulo accuratius eſt expendendum, de quo illud minime debet praetermitti, quod verti poſſit & *reſpexit* & *reſpexerat*. Poſterius enim cur potius videatur hic amplexandum, ex ſequentibus elucebit clarius. Nunc efficere conabimur, vt conſtet, illud *reſpexerat* idem valere poſſe ac *redierat eo, vnde digreſſa erat.* Primo igitur reuocemus nobis in animum, metonymiam antecedentis pro conſequente, vti aliis in linguis, ita apud Hebraeos haud ſane infrequentem

t lib. II p. 142 edit. Druſii. *u Metam. lib. IX fab. III p. 306.*
x lib. VI metam. fab. III.

tem esse: qua de re adi sis Glassium in Philologia. Propius vero vt ad nostrum thema accedamus, de *respiciendi* verbo plura vno scripturae sacrae loca suppetunt, quae breuiter nobis erunt recensenda. Speciatim פָּנָה, quod proprie adspiciendi respiciendiue notionem sustinet, designat alicubi *progressus*, alicubi *regressus est, reuertit*. Clarus est, quem in Cantici offendimus quinto capite, locus. Quod enim ibi *y* dicitur: אָנָה פָּנָה דוֹדֵךְ *quo spectauit dilectus tuus?* more Asiatici styli eodem pollet sensu, quo verba proxime praemissa: אָנָה הָלַךְ דוֹדֵךְ *quo abiit dilectus tuus?* Sed nec deficit alter. En Deuteronomii XVI *a* ista legis dictamina: *Et coques & comedes in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus,* וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ *& vertes te mane* (id est, & reuerteris domum tuam, vt statim ipso in textu exponitur, cum additum legimus:) *& ibis in tentoria tua.* Pariter Ieremias Capite XLIX *b* isthunc vaticinatur in modum: *Debilitata est Damascus,* הִפְנְתָה לָנוּס *vertit se ad fugiendum*, id est, retulit gradum, refugiens in securum locum. Quid? quod eo ipso in loco, vnde argumentum nostrae dissertationis desumsimus, idem obseruare licet. Cum enim duo illi angeli, quos summus omnium rerum rector secum ad Abrahamum adduxerat, ab hoc discederent, viamque suam, vnde ad Abrahamum diuerterant, repeterent, his describitur *c* ea res verbis: וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה *& respexerunt inde* (hoc est, reuerterunt inde in viam suam) *viri, & iuere Sodomam.* Lutherus: und die Männer wandten ihr Angesicht/ und giengen gen Sodom. Porro in Exodo *d* de Mose legimus: וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר *Et respexit* (videlicet reuersus est) *& descẽdit Moses de monte.* In Numeris *e*: מָחָר פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם הַמִּדְבָּר *cras* adspicite, id est, viam vestram prosequimini ac

y v.17. a v.8. b v.24. c Genes. XIIX, 22. d cap. XXXII v. 15. e XIV, 25.

ac pergite veſtrum iter, *& proficiſcimini in deſertum.* Clariſſime quoque Ioſua *f* ad Rubenitas & ſocios, qui Iordanem transierant cum reliquis ad occupandam Cananaeorum regionem, peractis omnibus, ait: וְעַתָּה פְּנוּ וּלְכוּ *Et nunc* reſpicite (id eſt, vt Santes Pagninus recte reddidit, reuertimini) *& itote ad tentoria veſtra, ad terram poſſeſſionis veſtrae.* Denique in Deuteronomio *g*: פָּנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים *adſpexit ad Deos alienos*: quod alias in ſcriptura diuina dicitur, iuit ad idola, iisdemque diuinum praeſtitit cultum. Nec minus per ראה aliquando conſequens denotatur reſpectionis, vt Geneſeos XXIX, 32: quod & de שׁעה verum eſt, ceu patet ex eiusdem libri capite IV, 5 & Iobi XIV, 6. Id quod & Lutherus praeclare animaduertit commentario ad Geneſin *h*. Sentio quidem, nonnullos hoc loco mihi aurem vellicaturos exhortaturosque, vt, ſi omnino metonymiam hic quaeſiturus ſim, ſaltem vltra non extendam, quam quod femellae animum ſubierit perditarum rerum deſiderium. Certe quos cupido alicuius boni vehemens inceſſit, vix prohibere oculos poſſunt, quo minus in id ſaepius retorqueantur. Et graphice profecto fugam Sexti Pompeii deſcribit Florus *i*: *Modo CCCL nauium dominus*, inquiens, *cum ſex ſeptemue fugiebat, exſtincto praetoriae nauis lumine, annulis in mare abiectis, pauens atque reſpectans.* Quo ſermonis genere & AEſchinus apud Comicum vſus, ad alterum inquit *k*: *quid* reſpectas? *nihil periculi eſt.* Verum ego dum vnum iſti verbo ſenſum aſſero, reliquos neutiquam abiudicatos volo, ſed contentus commonſtraſſe, ſenſum a me propoſitum vocabulo *reſpiciendi* conuenire poſſe, deinceps vberius oſtendam, eundem non poſſe non hic habere locum. Id antequam moliar, exſpatiabimur in Graecam Latinamque linguam, exploraturi, annon eandem illae vim *reſpiciendi* notioni attribuerint,

f XXII, 4. *g* XXXI, 18. *h* fol. 61, b. *i* Hiſt. Rom. lib. IV c. 8. *k* Terent. Adelph. act. II ſc. I. v. 3.

buerint. Certe licet ex profanis auctoribus non iam occurrat similis locus, Lucas tamen, elegantissimi styli auctor, capite IX *l* historiae Christi satis luculenter loquitur cum Hebraeis: *Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, εὔθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.* Hic sane τὸ βλέπειν εἰς τὰ ὀπίσω, *respicere* non significat proprie & simpliciter, *retorquere caput oculosque*, nec solum *recordari & in animum rursus inducere*, sed quod consequitur, *a proposito recedere, & rursum diuerti ad ea, quibus renuntiaueras.* Fallor? an Lucam reipsa exponit Ioannes, historiae euangelicae capite sexto *m* scribens: *Ἐκ τούτου πολλοὶ ἀπῆλθον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουν.* In Romanorum vero monumentis plane mihi videor eandem deprehendisse loquendi formulam. Apud Ouidium enim Heroidum epistola I *n* ita Penelope absenti acclamat Vlyssi:

Respice *Laerten, vt iam sua lumina condat:*

eademque semetipsam paulo post *o* ita interpretatur:

Protinus vt redeas.

Nec forte absimile est illud eiusdem *p*, ad perfidum amicum scribentis:

Vt neque respiceres, *neque solarere iacentem;*
Dure, nec exsequias prosequerere meas.

Non longe abit illud Virgilii: *q*

Libertas, quae sera, tamen respexit *inertem,*
Respexit *tamen, & longo post tempore venit.*

Quanquam haec non admodum vrgeo, quippe diuerso paululum sensu haud difficulter exponenda, facileque me patior induci, vt credam, illud loquendi genus, sicut alia complura, Hebraeis ita proprium esse, vix vt aliarum in linguis gentium consimile prorsus reperiatur. Illud vero ne quis obiiciat, de verbo הביט me non produxisse locum, vbi significet *reuertit*, primum respondeo, nec idesse

l v. 62. *m* v. 66. *n* v. 113. *o* v. 116. *p* Trist. I, 7, 13. *q* Eclog. I v. 28, 30.

ſe opus. Cum enim eiusdem plane notionis ſit, cuius פנה, ceu liquet ex 1 Sam. XXIV, & 2 Sam. I, quae loca paulo poſt proferentur, item ex Pſalmo XXXIII, 13, nemo dubitare poterit, quin, ſi hoc eo ſenſu occurrat, illud nihilo ſecius ita adhiberi poſſit. Deinde quot vocabula in ſcriptura S ſemel occurrunt omnino! quot ſemel tantum vno adhibentur ſenſu! id quod ex interpretandi regulis deinceps eſt diiudicandum. Neque vero τὸ הביט vbique in ſacris litteris proprio *adſpiciendi* vel *reſpiciendi* ſenſu gaudet, ſed eandem fert figuram in Pſalmo LXXIV, vbi commate 20 haecce leguntur: הַבֵּט לַבְּרִית *reſpice ad pactum*, id eſt, memor eſto pacti, & quae promiſiſti, praeſta. Sic & Pſalmo XXCIV, 10 legitur: הַבֵּט פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ *adſpice faciem vncti tui*, ſiue vt Coccejus expoſuit in ſuo Lexico, in Chriſto *miſerere* noſtri. Conferatur Pſal. XXXIV, 6; Eſa. XXII, 11; 2 Sam. IX, 8. Addantur Iac. Guſſetii Commentarii linguae Hebraicae p. 492. Sequitur in hiſtoriola noſtra מאחריו, quod perperam vulgatus interpres, eumque ſecuti alii reddidere *poſt ſe*, cum ſit *poſt ipſum*, Lotum videlicet: quod ipſum & Io. Druſius, r Io. Saubertus, s Daniel Feſſelius, ſſ alii, dudum monuere. Sed nec illud *poſt illum* vim Hebraicae dictionis exhaurit. Eſt enim ſecundum verba ipſiſſima, *a poſt illum*, quaſi dicas, *abeundo a tergo illius*. Et vel haec particula docere poſſit, verbum modo dictum non poſſe ſuſtinere *reſpiciendi* notionem. Quis enim eſſet ſenſus, aut quae lingua hanc fert loquendi formulam: *reſpexit poſt comitem ſuum?* Vnde CL. Hardtius t: *Sic ergo ſe ſubduxit, ne amplius maritum ſequeretur.* Certe alio ſenſu dicitur primo Samuelis u: ויבט שאול אחריו *& reſpexit Saul poſt ſe*

r *not. ad Sulp. Seu. Hiſt. S. lib. 1 p. 50.* s *diſſert. de ſtatua ſalis in Palaeſtra Theol. cap. II §. 2 p. 242.* ſſ *Aduerſ. ſacr. lib. VII cap. IV §. 13 p. 170.* t *Ephem. philol. p. 69.* u *cap. XXIV, 9.*

ſe Dauidem verſus: quod & de פנה occurrit poſteriore libro: *x* ויפן אחריו ויראני *& reſpexit poſt ſe & vidit me.* Nec me, quod aiunt, in ſcirpo nodum quaerere, conſtare poteſt ex Numeris *y*: כי תשבן מאחריו *cum auerſi fueritis ab ipſo*, ita vt eo derelicto, aliis diis turpia praeſtetis miniſteria. Addatur omnino Daniel Feſſelius in Aduerſariis ſacris. *z* Quare noſtrum ותבט מאחריו probe conuenit cum ויפן מן־ההר & ויפנו משם, quae loca paulo ante ex Geneſi & Exodo adduximus. Pergamus vero ad duo poſtrema, quae crucem interpretibus fixerunt, verba: נְצִיב מֶלַח. Vbi de מלח obſeruamus, id non ſolum *ſalem* ſignificare, verum etiam *bitumen*. Neque id ſine ratione. Fatentur namque peregrinatores, lacum illum bituminoſum eſſe eundem ſalſiſſimum. Poſteriori ſenſu in Scriptura S. vſurpatur, quoties memoratur *mare ſalis*, quod hinc gentilibus ſcriptoribus dicitur lacus aſphaltites. *Aſphaltites nihil praeter bitumen gignit, vnde & nomen*, inquit Plinius. Vnde Io. Lightfootus in chorographia terrae Iſraeliticae teſtatur *a*, quod mare mortuum ſive Sodomiticum a Iudaicis ſcriptoribus vbique vocetur ים המלח, *quod* (inquit) *non tam proprie hic* mare ſalſum *interpreteris, quam* mare bituminoſum. Quod idem annotauit CL. Hardtius in ſuis Ephemeridibus. *b* Sodomam autem ſulphure & מלח fuiſſe obſitam, extra dubitationis ictum eſt, omnem eximente ſcrupulum Deuteronomio, cap. XXIX v. *23*, & Zephania vate cap. II v. *9*, vbi hiſtoria exciſae Sodomae denuo commemoratur. Wilh. Clarkius & Ge. Caſp. Kirchmaierus in Halurgia Academica Curioſa, (quæ in appendice exſtat Ephemeridum Naturæ Curioſorum Anno octauo Decuriae ſecundae) §. VI, in allegatis ſcripturae locis per מלח non male capere videntur *tempeſtatem horridam ſulphureo-nitroſam.* De נציב vero dignum eſt obſervatu,

x *2 Sam. I, 7.* *y* *XXXII, 15. Conf. 2 Sam. II, 21.* *z* *lib. VII cap. 4 §. 12 & ſeqq.* *a* *cap. V.* *b* *p. 72. Conf. Aug. Pfeifferi Antiq. Hebr. cap. XV §. 2 p. 122.*

quod, quotiescunque in S. Scriptura occurrit, alium ferat sensum, ac praesenti Geneseos loco. Ex quo consequitur, temerarium videri, si hic per *statuam* citra dubitationem exponere id velimus, de cuius significatu ex aliis demum locis promendum est iudicium. Vsurpatur autem illud נצּיב saepiuscule pro multitudine hominum, id est, pro militari praesidio: quae ipsa significatio non incommode a *cumulo* deducitur, cum & alias haud raro in scriptura sacra obueniat, quod 1 Regum IV, 20 legimus: רַבִּים כַּחוֹל אֲשֶׁר־עַל־הַיָּם לָרֹב *multi sicut arena maris.* Quis vero dubitet, cum Propertio *c* dicere *cumulum arenae*, aut cum Marone *d cumulum aquae* ? Interdum & τὸ נצּיב significat praesidem, quo pacto consonum est τῷ נִצָּב, quod eiusdem est sensus 1 Reg. XXII, 48 & Ruth. II, 5 & 6: nisi quis dicere malit, praesidi tanquam capiti tribui appellationem subiectorum suorum per figuram quandam. Quae cum ita sese habeant, sponte concidit argumentum, quod Saubertus isto ex vocabulo desumtum vult. Nam נצּיב, vt dixi, ne semel quidem amplius in omni scriptura significat *statuam*, sed *statua* exprimi assolet per עמּוּד, item per מצּבה, quod ipsum tamen aliquando & *cumulum* siue *tumulum* denotat. Videre est Genesin capite XXXI, vbi quod commate 45 dicitur מַצֵּבָה, id sequenti 46 exprimitur per גַּל *tumulum.* Sic idem Genes. XXXV, 20 repraesentat *monumentum sepulcrale*, quod tumulo similius profecto est, quam statuae. Immo Celeb. Hottingero in Cippis Hebraicis *e* obseruatum est, Hebraeos isthoc nomine ordinarie exprimere ac designare sepulcralia monumenta. Quare nos minime veremur per נְצִיב intelligere cumulum siue tumulum, maxime cum suffragentur hactenus nonnulli magistri, Abenesra, Abarbanel & Leui Gersonides, qui per *cumulum* נציב exposuere. Immo plerosque Iudaeos נְצִיב exponere *cumulum, aceruum, aggerem,*

c lib. III eleg. 14 v. 29. *d Aeneid. I, 109 & II, 498.* *e pag. 33.*

rem, annotauit in Dictionario Munsterus, & Saubertus in allegata dissertatione *f* Sed & inter Christianos adstipulantur nobis Vatablus atque Edmundus Castellus, ille in versione Geneseos, hic in Lexico suo Heptaglotto, vbi & aliis ex linguis, eiusdem radicis deriuata producit, a nostro proposito minime abludentia *g* Quid? quod magni ille nominis philologus, Augustus Pfeifferus, vulgaris alioqui sententiae patronus, meminit *a*, apud Samaritanos eam radicem significare *sedere*, quod non aeque in statuam conuenit, vt in tumulum. Nec illud hic omitti debet, quod ipsum verbum, cui נציב suos debet natales, sensu nobis congruo adhibeatur in Exodo. Deprehendimus enim capite eius quintodecimo *b* haec verba: *Et in spiritu nasi tui coacervatae sunt aquae,* נִצְּבוּ *steterunt, sicut aceruus, fluenta, & coagulati sunt gurgites in corde maris.* Postremo de ותהי mirum est, cur non dictum sit, ותהי לנציב מלח, prout alias Hebraeis solenne est *c*. Certe cum ex Hebraeorum sententia ingentes a quauis litterula dependeant montes, hoc quoque neutiquam de nihilo existimamus esse. Quin potius, cum Exodi VIII, 13 legamus: כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים *omnis puluis terrae erat pediculi*, id est, cumulus & colluuies pediculorum; non male, credo, coniicimus, positum fore לנציב, si significare deberet *statuam*, iam vero, cum ל sit omissum, recte vt in loco citato, ita & hic per *cumulum* exponi.

V. Reliquum est, vt alia ex ipso textu nostrae sententiae adminicula circumspiciamus ac praesidia. Neque est, cur hic causae nostrae timeamus, quae ipso Mose volente multo redditur dilucidior. Is enim, cum relationem de fato vxoris Loti immisceat ipsorum Sodomensium exitio,

 quidni

f §. 12 p. 248. *g* Addatur Saubertus loc. cit. §. 8 & 9 p. 246; Alphonsus Tostatus, episcopus Abulensis, comment. ad Genes. XIX. *a* in Dubiis vex. ad Gen. XIX. *b* v. 8. *c* vide Exodi IV, 4; VII, 17 & 20. Conf. Matth. Wasmuthi Gramm. Hebr. p. 294.

quidni credatur in hunc sensum loqui voluisse: *Tunc, postquam Lotus in oppidum Zoar euasisset, supremi numinis nutu ac iussu sulphurea & igniuoma pluuia, coelitus delapsa, illam regionem subuertit, quanta quanta erat. Inter haec ipsa Loti coniux, quae improuide ab illo recedens penates suos repetitum iuerat, iisdem fuit miseriis inuoluta, ac sulphure bitumineque obruta & quasi sepulta periit.* Quaeso enim, si vulgari debeat sententiae locus concedi, eccur Moses vxoris Loti non meminit inter narrandum profectionem Loti Zoarem versus? cur vero tunc demum meminit, cum excidium flagitiosissimarum vrbium iam enarrasset? Aut eximie fallor, aut hic nodus est, quem soluere communis opinionis ὑπερασπισταῖς difficillimum fuerit. Praeterea omnis historia cohaeret optime, si quod statuimus, ratum habeatur ac firmum. Etenim paulo ante commemorauerat Moses, Lotum Sodomis reliquisse generos, nec dubitari potest, quin & alia pretiosarum cararumque rerum per festinationem reliquerit: immo ex verbis angeli, Lotum iubentis assumere filias הנמצאות *quae praesto erant*, suspicor, plures Loto fuisse filias, cum generis fortasse iam coniunctas matrimonio. Igitur tenero excitata affectu muliercula, posteaquam discessisset angelus, (v. 16) rata, tempus superesse excidio, neque se illico perituram, quin potius redituram se ad suos improba spe freta, reuerti statuit, partim suos vt generos exitialibus eriperet flammis, partim vt suarum relictarum rerum non nihil reciperet. Interea Lotus vna cum filiarum pari Zoarem assecutus euasit incolumis: cum ipsa poenam temeritatis ac stultitiae suae luens, siue inter vias, vt nobis ad credendum procliue maxime videtur, siue cum iam Sodomam peruenisset, aeque vt reliqui istius regionis homines, sale persusa & sulphure exspirauit. Id quod & Aben Esra statuit factum esse & eum secutus Grotius. *Quam sententiam*, inquit referens eam Pfeifferus, (*a*) *nemini inuidebimus.* Accedit his, quae disseruimus, maximum pondus & momentum ex verbis Domini ac seruatoris nostri, quae Lucas consignauit libro primo sacrae suae

a in dub. vex. p. 127.

ſuae hiſtoriae, ejusdemque decimo ſeptimo capite. Cum enim ille generis humani amor ſuos monuiſſet, ne ingruente Hieroſolymorum excidio moras necterent, nec quisquam (ita enim fatur) ex agro ad res ſuas ſeruandas domum rediret, addit grauiter: μνημονεύετε τῆς γυναικὸς Λώτ, ςίχ. 32. *Recordamini*, inquit, *vxoris Loti*, & cauti eſſe diſcite eius exemplo, quae cum res ſuas rediſſet ſeruandi gratia, non minus, quam ceteri omnes, miſerrimum interiit in modum. Haec enim mens Chriſti e verborum ſerie colligitur, prae qua ἀπροσδιόνυσα videntur dicta Io. Clerici, qui in Harmonia Evangelica (*b*) ita hunc locum παραφράζει: *Memores eſtote mortis vxoris Loti, quae in Sodomenſi agro, deſiderio vrbis, diutius commorata, ſubito exitio periit.* Vnicus reſtat ſcrupulus, quem ipſa textus verba videntur iniicere. Cum enim ſtatuamus, Loti coniugem reuertiſſe, idque e *reſpiciendi* vocabulo elicere ſtuduerimus, non apparet, qua ratione angelus idem velit, cum prohibet, (v. 17) *ne quis reſpiciat.* Verum praeterquam quod iam dixi, plus ponderis ineſſe in מאחריו quam in אחריו, quorum hoc ab angelo adhibetur, duplex ſe offert elabendi rima. Primum enim angelus potuit interdixiſſe omnem moram, vt ne reſpicerent quidem prae feſtinatione: prout apud Suetonium in Tiberio legimus *a*: *prohibitis per militem viatoribus* reſpicere *vsquam vel conſiſtere.* Pari modo vates Aſcraeus induſtrium ruricolam deſcribit: (*b*) Μηκέτι παπταίνων μεθ᾽ ὁμήλικας, ἀλλ᾽ ἐπὶ ἔργῳ θυμὸν ἔχων, *Non amplius* reſpectans *ad coaetaneos, ſed in opere animum habens.* Adde ſis Eraſmi Chiliades in adagio: *timidior proſpiciente.* Vnde & paulo inferius angelus priora verba: *Saluti tuae conſule nec reſpice*, hisce commutauit: *Feſtina tuamque ſalutem cura.* Qui ſenſus ſi placeat, dicere licet, vxorem Loti temerario ac poenitendo auſu migraſſe iſthanc legem, nec reſpexiſſe ſolum & moras nexuiſſe, verum etiam plane viam retexuiſſe ad denotos internecioni homines. Deinde nil, opinor, prohibet, quo minus & hoc ſenſu angeli dicta capias: *Caue reſpicias, id eſt, reuertaris illuc, vnde DEO propitio vos abduxi, im-*

b cap. XLVII p. 316. *a* cap. LXIV. *b* Ἐργ. κ. ἡμέρ. v. 442.

mo (ita enim per gradationem pergere videri possit angelus) *ne gradum quidem siste in omni hac regione: fac in montem te recipias, omnique sollicitudine liber agas.* Prior tamen sensus magis videtur congruus.

VI. Nunc etiam proferenda quaedam sunt, quae vulgarem nobis opinionem reddidere suspectam, & quae quemvis, cui minus arriserit expositio nostra, eo saltem perducere idonea sunt, illius vt imbecillitatem clarissime deprehendat. Neque vero ad eam refellendam illo pium putamus vti argumento, quod simili fere in causa declamatorio potius, quam philosophico more adhibet Minutius Felix, cum aduersus gentilium insulsas historiolas ita sermocinantem inducit Octauium *a*: *Quid illas aniles fabulas, de hominibus aues, de feris homines, & de hominibus arbores atque flores? quae si essent facta, fierent: quia fieri non possunt, ideo nec facta sunt.* Enimuero in designando rerum naturalium ordine iis argutiis nonnihil ponderis videtur tribuendum, nec immerito vir doctissimus, Io. Clericus, veterum quorundam, in quibus Lucretius, humanum genus ex terra plantarum instar prognatum existimantium, opinionem configens: *Si hoc,* inquit *b*, *vnquam factum fuisset, & hodie alicubi fieret: nulla enim ratio afferri potest, qua olim id fieri potuisse, nunc non posse, constet.* Vlterius si ratiocinationis istius prorogauerimus limites, vereor, ne armis nos exuamus, miraculorum veritatem contra pessima quaeque & vanissima capita propugnandi. Id quod praeter alios iamdudum sagaci mente praesenserunt Marsilius Ficinus Hugoque Grotius, quorum ille in decimo capite libri sui de religione Christiana, hic primo libro de eiusdem veritate *c*, sophismatis huius neruum valida ingenii acie inciderunt. Quare nemo, cui cor sapit, calculum denegabit Bernardo Connoro, qui solerter comprobat in sua Medicina mystica *d*, suspensa naturae lege, & agente suprema Numinis potestate, natiuum corporum statum mille modis variari, atque adeo & corpus humanum in sa-

a p. m. 97. *b Pneumatol. sect. III cap. 1 §. 3 p. 96 Tomo II operum philosophicorum. c. §. 18. d artic. VII p. 49 seqq.*

ſalem transmutari poſſe. Verum quemadmodum non tam philoſophorum, quam experientiae ſcito; non omnia quae fieri poſſunt, illico & fiunt: ita probe circumſpiciendum eſt vtique de facti certitudine, ſi quid fieri poſſe vtrinque eſt conſenſum. Alias enim nec exceſſerit diuinam praepotentiam, ex lapidibus ſpirantes ſubito producere homines; vt loquamur cum maximo poſt DEI filium propheta Ioanne *e*: nihilo tamen ſecius fabuloſisſimam redolet fabulam, quod de Deucalione credula retulit antiquitas. Sed vt propoſitum noſtrum nunc peragamus; qui in veram ſalis ſtatuam Loti vxorem transmutatam eſſe ſibi aliisque perſuadent; non vno redargui poſſunt argumento. Primum enim, cum ita miraculum foret maximum & eiusmodi, quale non aliud in omni hiſtoria ſacra, nulla rei tanquam miraculoſae a conditore ſacrorum annalium Moſe fit mentio. Adeo ſimpliciter, adeo breuiter rem relatam legimus, breuius vt ſimpliciusue non poſſit. Et quod alias ſacris ſcriptoribus ſolenne eſt; vt etſi paucis rem animaduerſione digniſſimam delibant, ſaltem praefixa particula ECCE digitum in eam veluti intendant: ne id quidem iſthoc loco apparet. Accedit; quod nec alias in omni ſcriptura huius rei renouetur memoria, cum tamen diuina miracula ſaepisſime legamus a Moſe praedicata, Dauide, prophetis aliisque tam antiquati, quam noui foederis ſcriptoribus: praetereaque plurima exſtent loca parallela de excidio Sodomenſi (*a*), indicio perquam euidenti; nihil tum contigiſſe, quod peculiari ratione fuerit a Deo perpetratum. Neque Siracides, diligentiſſimus vir in annotandis eximiis Dei operibus, vel verbulo id miraculum (ſcilicet) attigit. Quam vero praeclara ſe occaſio praebebat Petro apoſtolo, cum in altera ſuarum epiſtolarum poenas in immorigeros, beneficiaque in probos ac fideles diuinitus collata inter ſe contenderet, Loti con-

iugem

e Matth. III, 9. *a Deut. XXIX, 23; Zeph. II, 9; Ieſa. XIII, 19; Ierem. XX, 16; L, 40; Thren. IV, 6; Ezech. XVI, 49; Hoſ. XI. 8; Amoſ. IV, 11; Luc. XVII, 29; 2. Pet. II, 6; Iudae v. 7.*

iugem in exemplum singulare ac prorsus extraordinarium adducendi? Scilicet vero consentaneum est, eum, cum poenis improborum maxime insignibus citandis operam daret, & ipsum Sodomorum excidium meminisset, forte rei illius admiratu prae aliis dignae oblitum esse. Et qui factum est, vt Moses Sodomorum iniecta alio loco *b* mentione, id, quod maximum erat, negligeret? vt ipse Seruator, nominatim Loti coniugem producens *c* tantum praeteriret tamque inauditum miraculum? Denique Loti vxor vtique eam luit poenam, quam praedixerat angelus. Nihil enim causae apparet, cur extraordinariam statuamus, vbi certae poenae fit mentio. Atqui praedixit ille, nisi festinarent, eos Sodomorum exitio inuolutum iri, eodemque, quo Sodomenses, perituros esse modo. Cum autem Sodomenses statuas salis esse factos nemo dixerit, sequitur, vt aeque ac illi ex igniuomo imbre perierit imprudens illa femina. Plura possem producere, ni taedium subterfugiendi animo, cauto lectori integrum esse mallem, ea sparsim ex tota hac dissertatione colligere. Qua eadem de causa aliorum poenalium, vt sic loquar, Dei miraculorum comparationem omitto, quam Theologis relinquo in solidum. Id solum addo, vix videri diuinae iustitiae sapientiaeque conueniens, tantillum ob delictum imbecillem femellam tam atroci persequi poena, perpetuumque illius & peccati & poenae statuere monumentum, cum id nunquam contigerit aliis, longe magis meritis, ne Corae quidem, Dathanique & Abiramo. Profecto DEVS, ens quippe generosissimum, magis quaerit gloriam ex bene, quam malefactis, potiusque gratiae suae, quam irae monumenta statuere gestit.

VII. Verum & ea nunc, quae opponi possent interpretationi nostrae, breuiter animus est perstringere ac diluere. Primum idemque potissimum est, quod auctor libri sapientiae a receptae sententiae stat partibus, decimo capite *a* ita differens: Ἧς ἔτι μαρτύριον τῆς πονηρίας καπνιζομένη καθέστηκε χέρσος, καὶ ἀτελέσιν ὥραις καρποφοροῦντα φυτὰ, ἀπιστούσης ψυχῆς μνη-

μεῖον

b Deuter. XXIX. c Luc. XVII. a v. 7.

μεῖον ἑστηκυῖα στήλη ἁλός. Quis huiusce sit libelli, sapientiae profecto floribus exuberantis, verus auctor, nos non iam disputamus, sed cupidum cognoscendi lectorem ablegamus ad summe reuerendi nostri BUDDEI Introductionem ad historiam philosophiae Hebraeorum, vbi larga manu apponuntur, quae ad palatum cuiusuis esse possunt *b*: de eiusdem vero auctoritate prolixa est tractatio Io. Gerhardi (at quanti viri!) in Exegesi Locorum Theologicorum *c*. Ceterum vt difficultate nos hac expediamus, prope est, vt credam, verba illa: ἀπιστούσης ψυχῆς μνημεῖον ἑστηκυῖα στήλη ἁλός, esse glossema, vel e margine in textum admissum, vel, prout priora a nato Christo saecula talium emblematum in aliis etiam libris oppido fertilia erant, ab audaci quopiam homine intrusum. Non temeritate huc feror aut inconsulto theseos defendendae studio: sed praeter morem illorum, quae indicaui, temporum, ipsa verborum συνάφεια meum pertrahit illuc animum. Perpende, quaeso, candide lector, quam frigide isto loco statuae salis fiat mentio, quam male haec narratiuncula cum priore posteriorique connexa sit: conferas, oro, locum παράλληλον Petri, epistola posteriore, cap. II, v. 6: & satis mihi causae esse apparebit, cur ita sentire velim. Nec tamen dum ita sentio prorsus, sed maiori εὐστοχίᾳ praeditorum arbitrio id committo. Ceterum licet recte omnia se habeant, non dubitamus hanc auctoris, quisquis est, narrationem inter apocrypha connumerare: maxime cum appareat, eum sua desumsisse ex τῶν ο versione, vbi itidem στήλη ἁλός deprehenditur. Quod si cui nodum hic secare, non soluere videar, eum quaeso, vt cum his comparet, quae infra de vulgatae sententiae origine commemorabuntur. Illud tamen memoratu non indignum, quod Philo, qui libri istius auctor creditur, Alexandriae vixerit in AEgypto, vnde & ipsi cognomentum. Ipse igitur cum nec Hierosolyma fortasse viderit, nec mare mortuum, ex leui id rumusculo scripsit, siquidem omnino scripsit. Nihil igitur

b ad §. XIIX notis pag. 59, seqq. c Add. Huetii Demonstr. Eu. Prop. IV cap. 14. p. 417, seqq.

quicquam ex citato loco colligi potest amplius, quam diudum esse, ex quo historiola illa inter Iudaeos inualuerit. Neque vero antiquitas statuen ium veritati vnquam debet esse fraudi, vel auctoritas eorum: quanquam hanc nobis secundo loco instar glaucomatis obiici intelligo. Hoc quippe telum retundo cum exemplorum clypeo, tum testimoniorum in contrariam abeuntium partem. Quotus enim quisque, vt prius propositum exsequar, patrum ecclesiasticorum, in Geneseos explicatione per filios DEI, quorum inibi *a* fit mentio, non cepit angelos? quo in sane Iudaeos sunt secuti, qui pariter & ante eos sentiebant, angelos de coelo excidisse, cumque filiabus Cain contraxisse matrimonia *b*. Hodie tamen nullum habetur piaculum, ineptam bonorum ceteroquin virorum sententiam & repudiare & refellere. Et an non doctorum plerisque omnibus sententia quondam sederat, Iudaeorum vestes & calceamenta in desertis locis vna cum corporibus creuisse? id quod tamen hodie nemini emunctioris naris persuaseris, posteaquam Isaacus Peyrerius, histrionici ille alias cerebri homuncio, Io. Conradus Danhauerus, Antonius Bynaeus, Hermannus Hardtius, aliique verum illius historiae sensum solerter inuestigarunt. Etiam plerique patrum omnes aliter illum interpretati sunt apologum, quem Christi ex ore exceptum posteritati piae conseruauit Matthaeus capite XX, *c* quam quidem hodiernis Theologis videtur. Neque tamen hi sibi ducunt religioni, ab illis descisce re, quandoque splendor veritatis tenuem humanae auctoritatis lucem praestringit. Vnum instar omnium nomino Io. Georgium Dorscheum, praeclarum Theologum, cuius titulo Denarii vespertini, singularis exstat dissertatio. Horum igitur insistere vestigiis, quidni & nobis citra crimen sit & obtrectationem? Neque tamen idcirco (liceat enim aliorum *d* nunc vti verbis) facile adspernamur aliorum, praesertim veterum,

a Genes. VI, 2. b vid. Sauberti Diss. de adoratione angelorum in Palaest. Theol. §. XI, p. 46, seqq. c v. 1. seqq. d Remonstr. Confess. cap. I §. 18.

rum, siue Graecorum siue Latinorum patrum, pias, probabiles aut iam olim receptas interpretationes: sed ab iis tum demum, & quidem modeste recedimus, quando ipsos a vero scripturarum sensu aliena, aut huic contraria afferre, in conscientia deprehendimus. Neque putamus, hac ratione vllam ipsis iniuriam a nobis irrogari: cum non tantum singuli seorsim, sed & plerique iunctim, immo omnes simul sumti, errare in multis potuerint: ipsique tamen vno ore de seipsis id vltro agnoscant, eoque diserte prohibeant, scriptis suis simpliciter fidem adhiberi, sed eatenus demum sua probari a nobis cupiant, quatenus cum S. litteris consentiunt: contraque libere improbari, quatenus ab iisdem dissentiunt. Adeat, cui visum fuerit, Erasmos, Chemnitios, Riuetos, Dallaeos, Hottingeros, qui praeclare de vsu pariter & auctoritate patrum commentati sunt: addanturque Philippi Iacobi Speneri, maximi nostrae aetatis Theologi, verba, in eius commentariolo ad Lucae XIIX, 8 reperiunda *a*. Porro ipsam huius sententiae nouitatem quibusdam suspectam fore autumo, gnarus, pluribus opinionum aetatem suam exitiosam, versaque vice pro patrocinio & auctoritati esse. Ego vero illud compertum habeo, istam obiectionem nunquam sincero proferri animo, sed praetextum esse causae longe alius, quam latere alterius interest. Scilicet adeo profundi sunt humani pectoris recessus, vt mortales non tantum aliter saepe loquantur, ac sentiunt, sed secus etiam sentiant, quam re ipsa se sentire per affectuum impetus intelligunt. Missos igitur facimus illos, qui malunt ius pridianum, quam recens, vt Erasmus in Apotheosi Capnionis iocatur, eosque depexendos suaeque conuincendos stultitiae permittimus Ludouico Molinaeo, qui characterem huius farinae hominum studiose delineauit *b*. Etenim *nec omnia apud priscos meliora*; Tacito *c* idoneo arbitro, & illa etiam vetera suo quodam tempore noua fuere, idemque & iis, quae noua nunc sunt, continget,

 vt

a cap. II §. 3. p. 121 & cap. IV §. 12. p. 279. b Charact. mor. p. 143, seqq. c Annal. lib. III c. 55.

vt aliquando canitiem quasi quandam consequantur. Denique *sit noua* haec nostra sententia, *dummodo non sit falsa*, vt breuiter cum Excellentissimo D. TREVNERO *a*, venerando praeceptore, respondeam. Neque tamen est noua, sed particulatim in aliorum libris occurrit, etsi inde nos (absit arrogantia dicto) eam non hausimus didicimusue. Inter veteres enim Rabbinos non desunt, qui huc collinearunt, quorum sententias congessit praeter Saubertum Io. Mayerus in sua de veritate historiae Mosaicae dissertatione *b*. Priorem partem nostrae sententiae etiam asseruit Herm. Hardtius supra laudatis meletematis. Id quod & Wolfgango Musculo suboluit, qui in commentariis suis ad hunc locum *c*: *Forsan*, inquit, *ad Sodomam redeundo Lotum & filias deseruit.* Paulo post: *quod facta est in statuam salis, non est singulari aliqua plaga, sed coelesti factum incendio, quo Sodoma euertebatur.* Sic & auctor glossae magnae in Genesin, citatus Sauberto *d*, statuit, eam non respexisse nec substitisse solum, sed viam retro ad vrbem Sodomae iniuisse. Irenaeus *e* etiam a communi sententia diuerse: *Vxor remansit in Sodomis.* Immo Philo in libro legis allegoriarum diserte scribit: τρόπον τινὰ καὶ Λὼτ γυναικὸς τῆς λιθουμένης διὰ τὸ Σοδόμων ἐρᾷν καὶ ἐς τὰς κατεστραμμένας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φύσεις ἀνατρέχειν, cuius loci hanc exhibet versionem Christianus Schotanus *f*: *Quemadmodum & Loti vxor in saxum versa est propter adamata Sodoma, & quia ad naturas a Deo subuersas recurreret.*

IIX. Opportune hic mentem subit recordatio grauis cuiusdam obstaculi, quod nisi commode tollatur, omnia nobis dicta adhuc, penitus conuellere videtur posse. Nempe aiunt, illam statuam & olim exstitisse & exstare hodieque. Non omnia huc auctorum testimonia conuasabimus, sed ea duntaxat, quae nonnulla vero similitudinis specie plerisque se commendarunt, adducemus. Quae enim nimium inficetae sunt fabulae, supra §. tertio iam sequestrauimus.

Iose-

a *Dissert. de luce primig. p. 24.* *b* *p. 22. seq.* *c* *pag. 476.* *d* *loc. cit. §. VI p. 244.* *e* *cit. l.* *f* *in Biblioth. S. p. 195.*

Iosephus igitur libro primo Ἀρχαιολογίας *a* haec memoriae prodidit: Ἡ δὲ Λώτου γυνὴ παρὰ τὴν ἀναχώρησιν εἰς τὴν πόλιν συνεχῶς ἀναστρεφομένη, καὶ πολυπραγμονοῦσα τὰ περὶ αὐτὴν, ἀπηγορευκότος τοῦ θεοῦ τοῦτο ποιεῖν, εἰς στήλην ἁλῶν μετέβαλεν. ἱστόρηκα δὲ αὐτὴν, ἔτι γὰρ καὶ νῦν διαμένει, quod Latinns interpres ita quidem reddidit: *b Vxor Lot, cum respiceret saepius ciuitatem & eius curam haberet, interdicente DEO, ne hoc faceret, conuersa in statuam salis dignoscitur. Vidi siquidem eam: hactenus enim manet.* Sunt, qui illud ἱστόρηκα illuc referunt, quod auctor indicet, se historicam texere narrationem. Nec dubitauit Sigismundus Gelenius in sua versione Iosephi id ita reddere: *dictum est mihi iam & de illa.* Certe si Iosephus per ἱστορεῖν hoc loco proprium significare conspectum voluisset, videtur scripturus fuisse: ἱστόρηκα δὲ αὐτὴν κἀγὼ, *eam & egomet vidi.* Ceterum Io. Andreas Bosius, immortale huius Academiae ornamentum, doctissime demonstrauit, *c* ἱστορεῖν subinde esse *videre suis oculis:* nisi forte Iosephus studiose perplexum affectauit scribendi genus, quod non vna subest ratio suspicandi. Certe & Huetius, episcopus Abrincensis, vir, qua humanior patet orbis, maximus, non temere habendam hic fidem esse Iosepho, in laboriosissimo suo opere, quod sub indicio Demonstrationis Euangelicae eruditorum applausum meruit, *d* nos non dubitauit commonefacere. Equidem concedamus interim, oculis suis vsurpasse Iosephum illam, cuius mentionem iniecit, statuam: potuit esse composita, non vera, immo si qua fuit, non potuit non esse ficta vel certe alia. Duo hic affirmo, a me confestim dilucide comprobanda. Saepius namque contingit, vt aliud pro alio a credulis hominibus auide arripiatur, nubes scilicet pro Iunone, talesque sibi clarissime videantur videre, quod reuera nuspiam est terrarum ac gentium. Vt ex multis vnum excerpam, in Frisiae occidentalis agro Documensi ostentatur peregrinantibus fons, ex arida tellure magno excitatus mi-

 racu-

a cap. XII. b apud hunc est caput XIX. c Exercit. in perioch. Iosephi de I. Christo cap. II §. 5 p. 21, 22. d Propos. IV cap. 10 §. 6 p. 258.

raculo a nescio quam sancto Bonifacio. Quid? quod in pago non longe illinc iacenti panis monstratur, quem illorum esse vnum perhibent, quos e lapidibus sanctus idem vir conuerterit mirabiliter. Hunc certe & illum conspicatorum nec fidem arguo equidem, nec sensum falsum esse metuo: iudicium aberrare, multo mihi facilius quiuis persuaserit. Statua illa, quam fortasse vidit Iosephus, quid obstat, quo minus eiusdem fuerit indolis, ac memoratae ceteraeque papaei gregis reliquiae, nobisque & hic inter alia liceat cum Hottingero *a* lepidum Iudaeorum monachorumque παραλλαλισμὸν animaduertere? Nec est, quod abeamus longius, cum eiusdem commatis locus in nostro se Iosepho offerat, vbi Sethi columnarum alteram sua adhuc tempestate in Syriade superfuisse commemorat *b*. Fortasse & hic credi potest, exstitisse tunc in notata regione columnam, Sethianae titulo venditatam: veram fuisse, haud sane inde conficitur quantouis labore. Quem ad modum Iustinus martyr luculenter testatur, *c* se suis illis oculis lustrasse domuncularum vestigia, in quibus LXX illi interpretes notam adornarint versionem Hebraicorum oraculorum. Verum vt hic valde cum CL. viro, Christophoro Cellario *d*, veremur, credulitate deceptum ab Alexandrinis Iustinum fuisse: ita non minus graui ratione mouemur, vt Iosepho accredamus aeque fuisse impositum. Certe hodieque in illis locis superesse excisarum vrbium rudera, inter quae & statuae, recentissimus itinerarii scriptor Maundrellius luculenter testatur loco mox producendo. Alterum nunc euincere nitemur, quod suscepimus, non potuisse statuam salis, in quam conuersa Loti coniux fuerit, Iosephi aeuo exsistere. Atqui hoc Moses, cum tacet, clamat, vt ille ait: minime quippe omnium ab ipso praetereundum, si vel Mosis aetate illa,

a primit. Heidelb. p. 366. *b Antiq. Iud. lib. I cap. 3. Conf. Dn D. Buddei Introd. ad Hist. Phil. Hebr. §. III: Melch. Leidekkeri de rep. Hebr. lib. I: Huetius de situ Paradisi cap. XVII §. 4.* *c Paraen. ad Graecos.* *d diss. de LXX interpr. §. XIII.*

illa, quae fertur, statua publice comparuisset. Neque vero solo Mosis silentio me adiutum volo, quanquam vim huiusmodi argumentationis peculiari opusculo adstruere, operae pretium putauit doctissimus Gallus, Io. Launoius: sed ad morem Mosis animum aduerto, quem tam crebro memorem monumentorum sua residuorum aetate, vt cum lectum Ogi, regis Basan, meminit *a* atque alia, vnam illam, eandemque memoratu omnium longe dignissimam statuam praetermissurum fuisse, credat Iudaeus Apella, non ego. Siue enim illa verba: *vsque in praesentem diem*, posteriori aetate sint inserta, quod contenderunt nonnulli, siue ab ipso Mose, quod solide probant Danhauerus *b* & Huetius, *c* nobis quidem ad scopum nostrum perinde est. Nec est quod obiicias, Mosem, quod non intrauerit Cananaeorum terras, propterea siluisse. Potuit enim vt reliqua, ita & hoc vel ex traditione vel ex superna reuelatione nouisse. Accedit gentilium silentium, qui mare mortuum meminere, paulo post afferendorum, nulla mentione statuae iniecta.

IX. Instant vero non pauci, & eorum vrgent auctoritatem, qui recentiori aeuo illam se conspexisse statuam retulerunt. Sufficeret hic prior illa responsio, qua Iosephi labefactauimus testimonium: siquidem nemo ideo illam de Hattone Moguntino historiolam pro vera recipiet, quod ab aliquo eam acceperit, qui illam in medio Rheno Turrim, quam vocant, murium ipsemet conspexerit. Et quot quamque graues viri testati sunt suis se oculis vidisse immortalem illum Iudaeum, cumque eo collocutos esse: quam fabulam nihilominus destruxit Io. Sebastianus Mitternacht. Sed age, experiamur, annon pleraque omnia sublestae sint fidei, quaecunque afferuntur in medium. Testes certe, quos citant, incedunt cucullati, eoque habitu nos in suspicionem adducunt studii, quod hisce hominibus naturale videtur, quibusuis commentis superstitiones suas stabiliendi.

a *Deut. III, 11. Conf. Genes. XIX, 37, 38; XXVI, 33; XXII, 32; Deut. III, 14.* *b* *in Lib. cui tit. Praeadamita Vtis.* *c* *Demonst. Euang. Prop. IV p. 317 §. 4.*

di. Vnde non mirum, in ipsis Pontificiis non aeque omnes esse naris adeo obesae, quin fucum sentiant. Audi enim Huetium *a*: *Eam* (statuam) *hodie superesse affirmant, qui has oras adierunt. Fides sit penes ipsos.* Audi Quaresmium *b* de Tertulliani supra relato carmine sic pronuntiantem: *An dicta vera sint, me latet: certe miranda potius, quam credibilia videntur.* Qui & eadem pagina: *Fuerunt*, inquit, *in partibus istis, qui se illam* statuam *vidisse testati. Sed an nostris temporibus exstet, mihi est incompertum: ego eam non vidi.* Aperte negat Nicolaus princeps Radziuilus *c*: *Diligenter*, inquiens, *ex Arabe nostro, ceterisque, qui loca habebant explorata, quaesiui, qui constanter affirmabant, nihil simile illic reperiri.* Consentit prorsus Gallico idiomate conscriptum Itinerarium hoc titulo: *Le Voyage de la terre Sainte, fait l'an 1652, par M. I. D. P. Chanoine de l'Eglise Royale & Collegiale de Saint Paul à Saint Denis en France. d* Reddemus hoc loco verba, vt illic habentur *e*: *Il y en a aussi, qui disent, qu'on y voit encore vne grosse pierre de sel, qu'ils estiment estre la femme de Loth, qui fut changee en ce Meteore par vne punition diuine, pour avoir regardé derriere elle, entendant les foudres & les feux, qui tomboient sur son pays; mais les modernes ne croyent pas si facilement, qu'elle ait duré tant de temps.* * Immo monachis quoque plus vice simplici veritas expressit sinceram confessionem. Ita enim Angelus monachus *f* refert, multos Europaeos suo tempore statuam quaesiuisse, nec reperisse. Alius Minorita Anselmus *g* in sua descriptione Ierusalem, pariter fatetur, se eam non vidisse: sicut & Brocardus in descriptione terrae sanctae *h* refert, *se pro ea videnda multum subiisse laboris, sed in cassum.* Quis itaque moretur aliorum religiosorum, si diis placet, testimonia, eorumque satis, quod sciam, paucorum?

Immo

*a loco in §. praec. citato. b loc. cit p. 763. c apud Saubertum diss. cit. §. 18. p. 251. d Prodiit Paris. 1657. e cap. XXXIX, quo de Mari mortuo p. 357. Add. omnino recentiss. Itiner. in Palaest. Henr. Maundrelli p. 117. edit. Germ. f cit. Sauberto l. c. g apud Quaresmium l. c p. 763. h cap. VII §. 34. * Conf. omnino Cheuraeana p. 62.*

Immo cui non ſuboleat fraus Anſelmi monachi, qui glaucoma commentus eſt, quod vel perspicaciſſimorum oculis obiici posſet? Excogitauit enim cauſam, cur a nonnullis peregrinantibus haud conſpecta ſit mirabilis illa ſtatua. Nimirum *ad eam videndam*, inquit *a*, *periculoſus eſt adſcenſus propter Midianitas ibidem commorantes, qui nemini parcunt.* Dicis: Tamen fuerunt, qui omnes eluctati moleſtias iſto in loco conſtituti viderent nihil. Procliue eſt ſolerti monacho aliud κρησφύγετον. *Saepe etiam*, addit, *vt dicunt, mare creſcit tantum ex tumefactione, quod cooperitur tota ſtatua & non videtur, aliquando tamen decreſcit, quod videtur ad pectus & genua.* Ipſemet plura recentiorum euolui itineraria, nec tamen vllum deprehendi, quod αὐτοψίαν auctoris teſtaretur. Nec proinde miror admodum, cur tam confidenter ſcripſerit Thomas Bartholinus *b*, illam ſtatuam noſtris itinerariis plane ignorari: itemque Io. Henricus Heideggerus ſimpliciter iudicet *b*, fabulam eſſe, quod adhuc dum exſtet ea ſtatua.

X. Perquiramus porro, an gentilibus hac de ſtatua quicquam innotuerit, quae res profecto haud exigui videtur momenti. Siue enim reuera vnquam exſtitit, vix potuerunt eam illi ignorare, & non mandare litteris: ſiue nulla in eorum monumentis eius memoria, vix veroſimile, eam exſtitiſſe. Iam vero nemo quisquam hactenus produxit, ex quo conſtet, ſtatuam illam gentilibus fuiſſe notam. Quod enim Cl. Caluoerius *d* ex Huetio *e* adducit fabulas Siamenſium, perſuaſorum, aenea quaedam & lapidea ſimulacra homines olim fuiſſe, in hanc formam vi diuina mutatos, additque hanc ſuam ἐπίκρισιν: *Scilicet absque dubio a priſca hiſtoria, ſed falſata, de transformatione vxoris Loti, illae fabulae ſunt ortae*; id lubricum eſt, & vel ex Thoma Bartholino *f* refellendum, qui aliam talium commentorum deſignat eamque veriorem originem. Ceterum mentio excidii Pentapolitani non rara eſt in libris veterum, & jam pridem Diodori Siculi, Strabonis, Taciti, Plinii, Solini verba coniunctim exhibuit in aureolo ſuo de noſtrae religionis veritate o-

E pufcu-

a vid. Saubertus l. c. §. 20 p. 252. Conf. Hieron. Scheidt Itiner. p. 62. b lib. de morb. Bibl. cap. III p. 6. c Hiſtor. Patriarch. Tom. II Exercit. VIII §. 23. p. 269. d in Glor. Moſ. diſſ. VI cap. 1 §. 18 p. 215. e Quaeſt. Alnet. lib. II cap. 12 §. 9. f loc. cit.

pusculo *a* magnus ille Hugo. Addimus illis Troium Pompeium, cuius epitomator Iustinus libro XXXVI historiarum *b*, mortui maris meminit, idque describit. Sed nullibi mentio fit statuae. Cum vero vetustissimae historiae fabulis lateant implicitae, duoque illa temporum interualla, quae Varro apud Censorinum *c* constituit, ἄδηλον & μυθικὸν, nostra sententia non discerni, sed potius in vnum contrahi debeant: nunc mythologos paulisper excutiamus, atque lectoris pace coniecturis, nec tamen ad rationis libellam non appensis, indulgeamus. Non desunt, qui sub Niobes persona esse occultatam Loti coniugem crediderunt, quae in saxum mutata fertur a poetis. Sic Io. Clericus *d* statuit, sic Herm. Witsius *e*, sic Iacobus Capellus *f*, sic Andreas Riuetus *g*, sic Samuel Maresius *h*, hosque secuti complures. Verum αἱ περιστάσεις vtrobique nimis sunt diuersae, magisque adeo placet Georgii Sabini *i* coniectura, qui saxum refers in Phrygia exstare, praeferens lugentis formam, & emittens fontem aquarum, instar humanarum lacrymarum: quod deinceps locum fecerit poetarum mendacio. Idem & Natalis Comes attestatur libri mythologici sexti capite tertio decimo *k*. Non magis igitur ad Loti vxorem id fabulae meretur referri, ac illa de Aglauro, quam cecinit Ouidius μεταμορφώσεων libro II *l*. Acutius haud paulo vidit Huetius, qui fabulam de Philemone & Baucide huc trahit *m*: ex qua, prout eam Ouidius *n* descripsit, potissima excerpere liceat, quo sincerius ferre queamus iudicium. In Geneseos libro legimus, duos angelos in hospitium a Loto eiusque vxore, iam aetate prouectioribus, receptos esse, in vrbe Sodomensi, pessimorum plena hominum. Poeta pari modo:

Iupiter huc specie mortali, cumque parente
Venit Atlantiades positis caducifer alis.
Mille domos adiere, locum requiemque petentes,
Mille domos clausere serae: tamen vna recepit,

Pa-

a lib. I §. 16 p. 57. 58. *b* cap. III §. 6, 7. *c* de die nat. cap. 21. *d* ad Gen XIX. *e* loc. cit. *f* Hist. sacr. & exot. ad A. M 2162. *g* exercit. XCIIX in Genesin. *h* in Annot. ad Bibl. Gallic. *i* in Annot. ad Ouid. lib. VI metam. fab. 3. p. 198. *k* p. 615. *l* fab. 12. *m* Dem. Eu. Prop. IV c. 10 p. 258, & Quaest. Aln. l. II c. 12 §. 9 p. 192. *n* lib. IIX fab. 7.

Parua quidem, stipulis & canna tecta palustri,
Sed pia Baucis anus, parilique aetate Philemon
Illa sunt annis iuncti iuuenilibus, illa
Consenuere casa.
Ergo vbi coelicolae paruos tetigere penates,
Membra senex posito iussit releuare sedili,
Quod super iniecit textum rude sedula Baucis.

Postea prolixe narrat duorum senum industriam in officio erga hospites, quae non apponimus. Tandem quod in sacris traditur, angelos istos Loto indicasse imminens Sodomis excidium, eumque cum vxore montem versus eduxisse, idem poeta hisce commemorat:

Diique sumus, meritasque luet vicinia poenas
Impia, dixerunt: vobis immunibus huius
Esse mali dabitur: modo vestra relinquite tecta,
Ac nostros comitate gradus, & in ardua montis
Ite simul. Parent, & diis praeeuntibus ambo
Membra leuant baculis, tardique senilibus annis
Nituntur longo vestigia ponere cliuo.
Tantum aberant summo, quantum semel ire sagitta
Missa potest: flexere oculos, & mersa palude
Cetera prospiciunt.

Denique in sacris reperitur, & aliarum quoque historia gentium confirmatur, paludem foetidam earum vrbium sedes occupasse. Sic & poeta:

Haud procul hinc stagnum est, tellus habitabilis olim,
Nunc celebris mergis fulicisque palustribus vnda.

Quemadmodum autem & aliae diuinis pandectis insertae historiae variis fabulis, gentilium traditione fuerunt inuolutae: ita & haec de Loto eiusque coniuge in pluribus sui vestigia reliquit. Equidem non dubito, & in Orphei historia & in Proserpinae, quaedam ad Loti vxorem pertinere, ab eaque esse deducta. De hac audiamus iam solum Ciceronem, accusationis in C. Verrem libro quarto a: *Vetus*, inquientem, *est haec opinio, insulam Siciliam totam esse Cereri & Liberae consecratam.* Videtur innui fertilitas regionis illius, in qua Sodoma, quae & animum ad se per-

traxit

a p. 584 edit. Freig.

traxit Loti, insignite laudata Genes. XIII,10. Ac solent tali figura vti gentiles ad extollendam singularem terrae probitatem. Ita enim & Florus *a*: *Omnium non modo Italia, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniae plaga est. Nil mollius coelo: nil vberius solo: denique bis floribus vernat. Ideo Liberi Cererisque certamen dicitur.* Pergit M. Tullius: *In his locis arbitrantur raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant: quam cum inuestigare & conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse taedas iis ignibus, qui ex Aetnae vertice erumpunt.* Dicta haec flammas spirare videntur, quas notum est regionem illam penitus deuastasse. *Enna autem*, (pergamus in Cicerone) *vbi ea, quae dico, gesta esse memorantur, est loco praecelso atque edito, quem circa lacus lucique sunt plurimi: locus vt ipse raptum illum virginis declarare videatur.* Insinuari hic puto montem, in quem se recipere iubebatur Lotus vna cum suis; lacus autem apprime conspirat cum Sodomitico, ad quem & postrema Ciceronis refero: *Propter est spelunca quaedam infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exstitisse, abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse, & subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repente exstitisse.* Haud mirum est, non omnia conuenire in vxorem Loti eiusque fata. Incerta enim sunt fabulatorum vestigia, nec habent, vbi firmiter consistant: multa addunt, multa miscent, *multa* etiam, vt cum Comite *b* loquar, *ad ornatum & ad probabilitatem adiungunt.* De Orpheo similiter statuo, non vnius hominis res esse, quae ab illo gestae perhibentur: nonnihil tamen ad Lotum spectare credo, quem Orpheo, velut cornici aliarum auium pennis superbienti, suas adimere nunc iubebimus. Illi igitur Orpheo, *c* verticordio nempe vati, rapta dicitur coniux, cum fugeret. Eam is quaesiisse dicitur apud inferos, *caligantemque nigra formidine lucum* ingressus Manes adiisse, *quos circum limus niger & deformis arundo Cocyti tardaque palus innabilis vnda.* Obiter vt id moneam, Le-

a lib. I hist. cap. 16. Conf. Rupertum ad h. l. *b.* lib. III Mythol. c. 16 p. 252. *c* vid. Ouidius lib. X met fab. 1 & lib. XI fab. I, atque Virgilius lib. IV Georgic. v. 457 vsque 527.

Lethaeo etiam fluuio nomen a Loto videtur haesisse. Tradunt porro, redditam ipsi suam esse Eurydicen, ea lege, ne flecteret retro lumina, donec in supernas mortalium regiones rursum peruenisset. *Immemor heu! victusque animo respexit; ibi omnis Effusus labor*, inquit poeta. Hinc Orpheum ferunt *rupe sub aërea gelidusque sub antris* aliquandiu vitam tolerasse: ac denique a mulieribus inter nocturna Bacchi Orgia discerptum sparsumque per agros. Iam haec tam prope ad historiam Loti accedunt, vt vix ouum ouo similius. Per Musicam Orphei feras trahentem resque pariter inanimatas, singularem capio cum Marone *a* facundiam, qua Lotus Sodomenses ferinam agentes ac belluinam vitam ad meliorem cultum annisus est traducere. Fatentur id illi ipsi, cum hisce in eum inuehuntur verbis: *b Tu alienigena totus es in formandis nostris reformandisque moribus: quid illud vero ad te?* Cum Orpheus perditam dicitur coniugem apud inferos quaesiisse, verosimile est, eum aliquot post diebus in vastatam caelitus regionem ad quaerendam & recuperandam forte vxorem reuertisse. Quod vero ne respiceret, iussus dicitur, quousque in superiores terras rursum perueniret: vera & haec fabula est, per supernas auras concinne alludens ad montem, in quem adscendere iubebatur pius ille vir. Praeterea quod Orpheus in antro coluisse per tempus aliquod perhibetur, id totidem quoque verbis relatum a Mose legimus de Loto nostro. Denique Orpheum Baccharum furore & periisse & membra dispersa passim esse, nihil est aliud, quam Lotum vino, Bacchi (ut gentiles sentiebant) munere, dementatum, cum filiabus suis congressum esse, ex quo incestu Moabitarum gens orta & Ammonitarum, in orbem dispersa quasi, id est, vehementer aucta & locupletata. Per dispersionem namque poetas figura Hebraeis solenni insignem hominum prouentum notare, etiam ex Deucalionis Cadmaeorumque fratrum fabula liquet abunde. De Orpheo vt haec, quae adhuc dissertauimus, nobis persuadeamus, magis insuper impellit alia historia, quam rebus Orphei inter-

a in Epigramm. p. 474. b Genes. XIX, 9.

seruit Ouidius. Nimirum Loti incestum tam graphice depingit, vt inter errores etiam quosdam, sed eos exiguos, veritas vel manibus queat palpari. Refert enim *a*, Myrrham quandam, cui pater Cinyras, hunc ardentissimo, sed impuro deperiisse amore, nec ita multo post, occupato parentis vino ebrii filiamque secum esse nescientis lecto, ex eo grauidam surrexisse: sed & postera nocte idem patratum patri crimen esse filiae adhuc dum ignaro: filio vero, isto ex concubitu edito, nomen inditum Adonim. Ecquis non videat hic id, quod innuimus? Erratum in eo solummodo, quod pro duabus filiabus duas poeta noctes recensuit. Insuper non indigna videntur animaduersione ipsa nomina patris filiaeque. Myrrha namque ex Gomorrha deprauatum videtur vocabulum esse, Cinyras ex Zoar, vel potius צוער *Zonar* propter ע: vt omittam, Adon & Ammon, quae nomina sunt filii, non admodum inter se esse diuersa. Verum haec hactenus. Gerhardus Croesius, quem in Troiana historia Hebraeorum antiquitates magno inuestigasse acumine, ex Lipsiensium Actis recordor, haud dubie in Ὁμήρῳ illo suo Ἑβραίῳ coniecturas quoque suas de Loto eiusque coniuge exposuit. Quem cum consulere nunc haud vacet, lectori saltem indicare volui, vbi quaerere possit, quae hanc in rem praeterea. Paucis vero addam, quae ex Virgilii AEneide *b* historiam illam adumbrare prorsus videntur. Troia certe ab hostibus improuiso superuenientibus deleta, satis commode, puto, Sodomae repraesentat imaginem. Quae deinceps de refugio AEneae in altos montes *c*, pone subeunte coniuge *d*, atque amissa *e*, & forte in vrbem reuersa *f*, commemorantur, adeo dilucida sunt, lucernam vt soli accendere videremur, si vel verbulum adderemus ad illustrandum.

§. XI. Non alienum ab hoc loco fuerit, nec lectori credo molestum, historiam attexuisse recentiorem, quae Sodomensi excidio tam videtur similis, quam ouum est ouo. Excerpsi eam ex Gil-

a *lib. X met. fab. 9.* *b* *libro II* *c* *v. 635.* *d* *v. 725.* *e* *v. 738, seqq.* *f* *v. 756.*

Gilberti Burneti, celebris in Anglia episcopi, Itinerario, *a* qui rem diligentissime explorauit, nec quicquam causae reliquit, ipsius cur de fide dubitemus. Oppidum erat in comitatu Clauennensi, cui Plursium nomen, paruum id quidem, sed elegantia aedificiorum, immo magnificentia prae multis conspicuum. Huius incolae, regionis & rerum suarum fiducia, licentiosam agebant vitam, nec pio cuidam Protestantium sacerdoti, tanquam alteri Loto, qui saepenumero a vitiis turpique viuendi genere eos dehortatus imminens praedixerat exitium, dicto erant audientes. Neque vero suffecit diuinae bonitati vnus mali praenuntius, sed anno clↃ IↃCXIX, d. XXV Augusti, ciuis aliquis vndique per oppidum circumcursitabat, palam ingeminans, vltimam oppidanis instare perniciem, quare aufugiendum esse, si quis salutis suae serio tangeretur amore. Quid ergo? Passim irrideri & exagitari bonus vir, quae nouorum vatum solent esse praemia. Nihilosecius per complures dies eodem is modo pergebat, frustra quidem, nisi quod virgini alicui persuasit, vt relictis rebus suis ipsum sequeretur. Exierat hoc par prudentum ex tanto stultorum grege, nec paucos iam vna fecerant gressus: cum nescio quo fato mulierculae in mentem venit camerae cuiusdam, in qua res pretiosae asseruabantur, non satis obseratae. Hanc ipsam igitur ob causam infelix illa vxoris Loti aemula oppidum repetit, ibique vna cum reliquis omnibus a circumiectis obruta montibus interiit.

§. XII. Postremo loco de origine vulgaris interpretationis, cui supra iuimus obuiam, nonnihil vt addamus, nil dubito, a nugiuendulis Iudaeorum magistris exclusam eam fuisse ac nutritam, postmodumque in papaeae tyrannidis tenebris plus quam Cimmeriis fotam diligenter & ad vigorem perductam. Etsi enim eorum aetate, quorum libri in sacro canone Hebraico visuntur, ea erat inaudita: tamen postea collapso Iudaeorum statu a magistris, qui totos se dabant fabulis, & hanc inuectam esse vero fit simile, cum in augendo miraculorum numero partem religionis sitam esse, stolide sibi per-

a *Part. I pag. 268, seqq. Conf. Theatr. Europ. Tomo I pag. 57, seqq. & Brachelius Histor. lib. I.*

persuasissent. Inualuit ea deinceps & incrementa sumsit, secure asserta communiter, nullo repugnante: adeo vt & in Christianismum propagaretur a conuersis Iudaeis, reliquis Christianorum siue ob linguae imperitiam, siue aliis de caussis nil fabulosi metuentibus. Nec apostoli eam videntur ex instituto eliminasse, licet Christus Lucae XVII tacite eandem refellerit: quandoquidem magis profutura ipsi curabant, nec in tantulo errore periclitabatur cuiusquam salus, immo & falsa interpretatio vtiliter poterat adhiberi. Sicque remansit ea opinio alta mente reposta, nec in dubium quidem, vt videtur, vocata sub persecutionibus. Florente dein statu Christianorum non modo breuis fuit aetas eruditorum doctorum, quos patres appellamus, verum etiam iidem aliis certaminibus de fide cum haereticis erant impliciti, & vt verum fatear, partim nulla gaudebant Hebraicae linguae notitia, partim antiquitatis praeiudicium nondum exuerant. Posteaquam vero caligine & barbarie mera Romani pontifices inuoluerant Christianum orbem, non mirandum est, & hic omnes dormitasse, inprimis quod tunc temporis, quo quis addictior anilibus esset fabulis, hoc magis haberetur Christiani nomine dignus. Quid? quod haereseos crimen metuendum erat ne impingeretur, si quis sapere supra vulgum ausus fuisset. Iam tum enim in canonicae auctoritatis fastigium euectus erat liber Sapientiae, in quo id legitur, & vulgatus idemque cum vulgo errans interpres communi inseruiebat vsui. Tandem vero deducto per Erasmum, Lutherum, Zuinglium aliosque, (impari licet successu) monstrosi papatus velamine, vt antea sagaciores in ipsis Iudaeis fecerant, ita & inter Christianos subinde fuerunt, qui glossema hic metuerent, nouaeque interpretationi studiose incumberent. Ad quorum classem nobis quoque visum est transire, qui tamen liberum lectori permittimus iudicium, quis ex tanta interpretum caterua rem acu tetigerit. Quin immo ea, qua par est, modestia eruditorum censurae nostram hancce meditationem subiicimus, ac instar Apellis post tabulam delitescentes non pigrabimur emendare, si quid sapientes lima dignum iudicauerint.